

Ett utökat straffrättsligt tjänstemannaansvar

Konsekvenser för tjänstemännen i landets kommuner

Denna sammanfattning av de uppdaterade regelverken är framtagen med stöd av AI.

Genom riksdagens beslut med anledning av regeringens proposition 2025/26:217 har det straffrättsliga tjänstemannaansvaret utvidgats för personer som utövar offentlig makt eller arbetar inom offentlig verksamhet. Bakgrunden till lagändringarna är regeringens bedömning att de tidigare reglerna inte fullt ut fångade upp allvarliga fall av maktmissbruk, korruption och otillbörlig påverkan, särskilt inom kommuner och andra offentliga verksamheter. Lagändringarna innebär att ett nytt brott – **missbruk av offentlig ställning** – har införts i brottsbalken och att straffet för **grovt tjänstefel** har skärpts. Bestämmelserna trädde i kraft den **1 augusti 2026**.

Bakgrund och motiv

Regeringens ståndpunkt är att allmänheten har rätt att kräva att offentlig verksamhet bedrivs sakligt, opartiskt och rättssäkert. Offentligt anställda och förtroendevalda har en särskild ställning eftersom de förvaltar offentliga resurser och utövar offentlig makt. Samtidigt konstateras att den offentliga sektorn utsätts för ökande risker i form av korruption, organiserad brottslighet, otillåten påverkan och infiltration.

Enligt propositionen hade de tidigare reglerna om tjänstefel begränsningar eftersom de huvudsakligen omfattade fel som begicks **vid myndighetsutövning**. Många allvarliga överträdelser inom exempelvis offentlig upphandling, förvaltning av kommunala tillgångar eller avsiktliga lagöverträdelser kunde därför falla utanför det straffbara området. Regeringen bedömde att dessa luckor riskerade att undergräva medborgarnas förtroende för den offentliga förvaltningen och motiverade därför ett utvidgat straffansvar.

Nytt brott – missbruk av offentlig ställning

Den mest betydelsefulla förändringen är att brottet **missbruk av offentlig ställning** har införts i 20 kap. 2 § brottsbalken. Brottet omfattar den som vid utövandet av offentlig tjänst, offentligt uppdrag eller annan offentlig verksamhet uppsåtligen bryter mot lag eller annan författning för att *skaffa sig själv eller någon annan en otillbörlig förmån* eller för att *otillbörligt missgynna någon*.

Straffet är böter eller fängelse i högst två år. För grovt brott är straffet fängelse i lägst ett år och sex månader och högst sex år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska bland annat beaktas om gärningen avsett en särskilt ansvarsfull ställning, lett till betydande

vinning eller skada eller varit systematisk eller organiserad. Bestämmelsen kompletterar reglerna om tjänstefel genom att även kriminalisera vissa uppsåtliga maktmissbruk utanför den traditionella myndighetsutövningen.

Konsekvenser för kommunala tjänstemän

För kommunala tjänstemän innebär lagändringarna ett utökat personligt straffansvar i vissa situationer.

Den nuvarande tjänstefelsbestämmelsen gäller fortfarande när en tjänsteman fattar beslut eller vidtar åtgärder som utgör myndighetsutövning, exempelvis beslut om bygglov, försörjningsstöd, tillsyn eller andra myndighetsbeslut. Däremot omfattar den nya bestämmelsen även andra delar av den kommunala verksamheten där tjänstemän hanterar offentliga resurser eller har möjlighet att påverka beslut.

Det innebär att en tjänsteman numera kan bli straffrättsligt ansvarig om han eller hon medvetet bryter mot lag eller författning för att gynna eller missgynna någon, även när åtgärden inte utgör myndighetsutövning. Propositionen lyfter särskilt fram områden som:

- offentlig upphandling
- inköp
- förvaltning av kommunala tillgångar
- hantering av offentliga medel
- jävssituationer
- otillbörligt gynnande av leverantörer, släktingar eller andra närstående.

Regeringen pekar i propositionen på att sådana situationer tidigare kunde falla utanför det straffbara området trots att de innebar allvarliga överträdelser.

Påverkan på myndighetsutövningen

För tjänstemän som arbetar med myndighetsutövning innebär lagändringarna ingen genomgripande förändring av själva regelverket kring tjänstefel. Däremot har det straffrättsliga ansvaret förstärkts genom två förändringar.

För det första har minimistraflet för **grovt tjänstefel** höjts från sex månaders fängelse till ett år och sex månader. Därmed markeras att särskilt allvarliga överträdelser ska bedömas strängare än tidigare. Samtidigt har lagstiftningen förtydligat vilka omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om brottet är grovt, exempelvis om gärningen medfört avsevärd skada eller betydande otillbörlig förmån.

För det andra har det samlade straffrättsliga ansvaret för offentliga funktioner blivit bredare. Kommunala tjänstemän behöver därför säkerställa att beslut och åtgärder inte

bara är materiellt riktiga utan också fattas utan otillbörlig påverkan och i enlighet med lag och gällande regelverk.

Praktiska konsekvenser för kommunernas verksamhet

Lagändringarna medför ett ökat behov av intern styrning och kontroll inom kommunerna. Det blir ännu viktigare att:

- säkerställa att lagar och interna riktlinjer följs,
- dokumentera beslutsunderlag och bedömningar,
- hantera jäv och intressekonflikter korrekt,
- stärka utbildning i etik, objektivitet och rättssäker myndighetsutövning,
- utveckla rutiner för upphandling och hantering av kommunala tillgångar.

Kommunerna kan också behöva se över sina interna kontrollsystem för att förebygga situationer som kan innebära missbruk av offentlig ställning.

Remissinstansernas bedömning av effekterna

Under lagstiftningsprocessen uttryckte flera remissinstanser oro för att ett utvidgat straffansvar skulle kunna göra tjänstemän mer försiktiga, öka risken för polisanmälningar och försvåra rekryteringen till offentlig sektor. Regeringen delade inte den bedömningen.

Sammanfattande analys

Lagändringarna innebär den mest betydande förändringen av det straffrättsliga tjänstemannaansvaret på många år. För kommunala tjänstemän kvarstår det tidigare ansvaret vid myndighetsutövning, men detta kompletteras nu av ett straffansvar för uppsåtligt missbruk av offentlig ställning även utanför myndighetsutövningen. Uppsåtet är viktigt – det räcker inte att tjänstepersonen råkar verkställa ett felaktigt beslut. Det krävs att personen medvetet bryter mot lag eller annan författning för att gynna eller missgynna någon.

Beslutet påverkar maktbalansen mellan politik och förvaltning. I den svenska kommunala modellen har tjänstepersonerna traditionellt haft till uppgift att verkställa de folkvaldas beslut. Med de nya reglerna måste de samtidigt göra en egen legalitetsbedömning. Det innebär att en kommunal chef eller handläggare i vissa situationer kan behöva vägra verkställa beslut eftersom det enligt dennes bedömning strider mot lag. Påföljden kan annars vara disciplinpåföljd, uppsägning eller i värsta fall straffrättsligt ansvar. För politikerna som fattade beslutet är påföljderna dock fortfarande mycket sparsamma: beslutet upphävs genom laglighetsprövning, kritik från JO eller i värsta fall nekad ansvarsfrihet.

Vissa politiker kan dock tänkas omfattas av de nya reglerna. Den nya bestämmelsen i brottsbalken nämner inte bara tjänsteutövning, utan även den som utövar ”offentligt uppdrag” och inom ramen för det uppdraget vidtar (eller underlåter att vidta) åtgärder. Ledande politiker – såsom styrelse- och nämndsordförande – med delegation att besluta om avtalstecknande, inköp och medelshantering skulle mycket väl kunna missbruka sin offentliga ställning genom att medvetet bryta mot till exempel lagen om offentlig upphandling och därigenom otillbörligen gynna eller missgynna någon annan. Detta skulle då, i teorin, kunna medföra straffrättsligt ansvar.